

Левочко А.
*студентка юридичного факультету,
Західноукраїнський національний університет.
Науковий керівник: д.е.н., професор,
професор кафедри міжнародного та європейського права,
Західноукраїнський національний університет,
Фліссак К. А.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БЕРЛІНСЬКОЇ КРИЗИ 1958-1961 РР.

Берлінська криза 1958-1961 років підняла фундаментальні питання міжнародного права, такі як легітимність односторонніх вимог про зміну територіального статусу та принцип заборони загрози силою. Це створило прецедент для аналізу ефективності міжнародно-правових механізмів у вирішенні суперечок між державами. У випадку Берлінської кризи сторони по-різному інтерпретували положення чинних міжнародних угод. Це вказує на проблему правової невизначеності та можливість вибіркового підходу до міжнародного права. Криза також виявила роль міжнародного визнання та територіального статусу: СРСР спирався на суверенітет Східної Німеччини, щоб нав'язати новий порядок, тоді як західні держави покладалися на багатосторонні угоди, щоб захистити статус-кво. Вивчення цього питання дозволяє нам краще зрозуміти, як діє міжнародне право під час політичної напруженості, а також межі його ефективності в таких умовах.

Аналіз міжнародно-правових аспектів Берлінської кризи 1958-1961 років зберігає актуальність, оскільки розкриває питання міжнародного права, які залишаються важливими в сучасних міжнародних відносинах. Криза продемонструвала проблеми стабільності та можливість одностороннього перегляду міжнародних угод. Висунувши ультиматум про зміну статусу Західного Берліна, СРСР поставив під сумнів принцип *pacta sunt servanda*, який є наріжним каменем міжнародного права. Подібна ситуація спостерігається, коли держави загрожують правовій визначеності та міжнародній стабільності, вносячи зміни до раніше укладених міжнародних угод. Криза також піднімає питання легітимності територіальних змін та міжнародного визнання. Сучасна система міжнародної безпеки також потребує ефективних правових та дипломатичних інструментів для запобігання конфліктам. Берлінська криза є важливою для розуміння правових механізмів, що регулюють територіальні суперечки, імплементацію міжнародних угод та застосування сили в міжнародних відносинах. У цьому контексті доцільно проаналізувати міжнародно-правові аспекти Берлінської кризи 1958-1961 років.

Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин формувалася в умовах холодної війни – «протистояння США і СРСР та очолюваних ними військово-політичних блоків – Північноатлантичного альянсу (НАТО) й Організації Варшавського договору (ОВД)» [1, с.1]. Повоєнна Європа стала епіцентром цього протистояння, і Берлін відігравав у ньому особливу роль.

Німецька столиця була розділена на чотири окупаційні зони між США, Великобританією, Францією та Радянським Союзом. Однак поділ Німеччини на дві держави - ФРН (Федеративна Республіка Німеччина) на заході та НДР (Німецька Демократична Республіка) на сході - перетворив Берлін на символічний центр боротьби між Сходом і Заходом.

З міжнародно-правової точки зору, ключовим питанням Берлінської кризи стало дотримання раніше укладених міжнародних угод, зокрема рішень Потсдамської конференції, а також принципів суверенітету та невтручання. Особливого значення набуває проблема одностороннього перегляду міжнародно-правового статусу територій.

У листопаді 1958 року, усвідомлюючи зростаючий тиск на Східний Берлін через масову еміграцію та економічні труднощі НДР, М. Хрущов висунув ультиматум, вимагаючи від західних держав вивести свої війська із Західного Берліна протягом шести місяців. Скориставшись цим, а також прагнучи підкреслити свою миролюбність, Радянський Союз оголосив у листопаді 1958 р., що має намір надати Берліну статус «вільного міста» і вивести свої війська з цього району. Радянська дипломатія розраховувала на відповідний жест з боку країн-членів НАТО [2, с.3].

Будівництво Берлінського муру (13 серпня 1961 р.) відбувається у відповідь на втечу громадян Східної Німеччини. У серпні 1961 р., коли масова міграція з НДР до Західного Берліна зростала, східнонімецька влада вирішила вдатися до рішучих дій. Відкритий кордон спричинив відтік робочої сили та досвідчених фахівців, що завдало серйозної шкоди економіці НДР.

Берлінський мур став не лише фізичним бар'єром, але й символом поділу між Сходом і Заходом. Сім'ї були розлучені, люди не могли вільно пересуватися, що викликало сильні емоційні переживання і протест з боку населення. Будівництво стіни викликало глобальний резонанс. Західні країни, в тому числі США, засудили дії НДР як порушення прав людини. Перемога на президентських виборах у листопаді 1960 року Джона Ф. Кеннеді знову підняла берлінську проблему. Президент США підкреслив, що «США постійно стоятимуть на краю прірви, поки проблема Берліна не буде вирішена» [3, с. 117].

Якщо проаналізувати ситуацію з точки зору міжнародного права, то стає очевидним, що було порушено низку принципів міжнародного права. У випадку з потсдамським періодом, який передбачав спільне управління Берліном чотирма державами, Радянський Союз в односторонньому порядку намагався змінити статус Берліна. Радянська спроба вимагати виведення західних військ з Берліна і перетворення Берліна на «вільне місто» без згоди Заходу порушувала попередні міжнародні домовленості. Це свідчить про порушення принципу *pacta sunt servanda*. Ультиматум Хрущова 1958 р. з вимогою виведення західних військ з Берліна можна розглядати як загрозу силою, що суперечить статті 2(4) Статуту ООН і може розглядатися як фактор підвищення ризику збройного конфлікту. Це створювало загрозу міжнародному миру та безпеці.

Збільшення військової присутності обох сторін у Берліні підвищило

ризик збройного конфлікту, що актуалізувало значення основної мети ООН – підтримання міжнародного миру і безпеки. Порухення прав людини внаслідок будівництва Берлінського муру також становить важливий міжнародно-правовий аспект кризи. Фізичний поділ Берліна та примусове обмеження свободи пересування мешканців Східної Німеччини є порушенням основоположного права на свободу пересування, закріпленого у статті 13 Загальної декларації прав людини. Зокрема, примусове розділення сімей і застосування смертоносної сили для запобігання втечі громадян Східної Німеччини до Західного Берліна порушило міжнародні стандарти прав людини.

Берлінські кризи 1958 і 1961 років є прикладами численних порушень міжнародного права, зокрема державного суверенітету, прав людини, принципів міжнародних договорів і мирного врегулювання спорів. Вони також ілюструють складність післявоєнного правопорядку, в якому великі держави часто порушують міжнародне право заради власних геополітичних інтересів. Це підтверджує необхідність забезпечення більш ефективного дотримання норм міжнародного права у подібних кризових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Мікеладзе, В. Відносини між США та їх союзниками по НАТО в галузі європейської безпеки (1958–1961 рр.). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2014. Вип. 23. С. 146-170. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/188391/11-Mikeladze.pdf?sequence=1>
2. Цибулько А. А. Об'єднання Німеччини: історичні передумови та геополітичні наслідки. *Вісник Київського міжнародного університету. Серія міжнародні відносини*. 2009. Випуск 8. С. 275-292 URL: <https://vmv.kyvu.edu.ua/series/vmv/vipusk8/18.pdf>
3. Іванов В. Берлінська криза 1958-1963 рр. Як апогей протистояння СРСР та США на німецькій землі. *Міждисциплінарні гуманітарні студії. Історичні науки*. 2015. Вип. 2. С. 114- 121